

Володимир О. ТИХИЙ

На сторінці Всеукраїнського рейтингу «Книжка року» вже публікується огляд книжок регіональних краєзнавців (див. УМ від 23.03.2015). Вихід двох альманахів у сусідніх містах Донецької області — гарна нагода для продовження теми. Перший збірник «Природа, люди, культура» підготував Донецький обласний краєзнавчий музей (ДОКМ), який відновив роботу на підконтрольній Україні території, в Краматорську. Другий збірник — історико-краєзнавчий та літературно-мистецький альманах «СТЕП/СТЕП. Нескорений український Донбас. Випуск 2: Історія, постаті, культура, мистецтво» (Л.: Левада; Дружківка: Товариство Олексі Тихого, 2019). Попри невеликі накладні обох збірників, вони мають цілком поважний обсяг — 200-сторінковий альманах формату А4. Бажаючі можуть їх прочитати на сайті ДОКМ: <http://muzeey-dokm.pp.ua/nashi-vydannya>.

Збірник «Донецчина: Природа, люди, культура» значною мірою «музейно-історичний»: археологія краю та відносно недавня історія. У статті В. Лазебник ідеться про французькі інвестиції в індустріалізацію Донецько-Придніпровського краю на порубіжжі XIX—XX століть: «У металургію Південної України Франція вкладала 111,8 млн руб.», або ж 56% від усіх залучень. А крім металургії, були ще сотні мільйонів, вкладені у машинобудівні заводи, залізницю, підприємства гірничої, хімічної, будівельної й електричної галузей. Це ті самі мільйони, які радянська влада відмовилася повертати законним власникам, про що йшлося у нашій статті про книжку Шона Макмікіна «Найбільший грабіж в історії: пограбування Росії більшовиками» (див. УМ від 16.08.2017): «У самій лише Франції було понад мільйон вкладників, яким російські банки і підприємства заборгували (як підрахувало МЗС Франції у 1922 році) 22 мільярди франків, еквівалент на сьогодні близько 400 мільярдів доларів».

У статті І. Бредіхіна та Д. Чістова мова про бельгійські інвестиції у константинівські заводи — металургійний, залізопрокатний, скловарний, а також шахти і рудники. Ці заводи (часто — з мінімальною модернізацією) працювали до кінця радянського періоду, а з настанням пострадянського капіталізму були порізані на металобрухт. Цікавий аспект радянської індустріалізації висвітлює стаття К. Кузіної «Жіноча зайнятість у промисловості Донбасу (1920—1930-ті рр): гендерний аспект». «Деякі види робіт, які раніше були виключно «чоловічими», у 1920-ті роки стали «жіночими». Такими, наприклад, були роботи з відкату та сортування вугілля». На середину 30-х років жінки становили 1/4 робочої сили у важкій промисловості Донбасу, але середня заробітна платня жінок становила лише 67% від зарплатні чоловіків.

Є, звичайно, і про війну — не нинішню, але дуже подібну. В архівному розділі опубліковані «Сторінки із записних книжок (вибрані уривки про Донецьчину) отамана Армії УНР В.В.Сікевича». Уперше спомини Сікевича видані у Вінніпезі впродовж 1941—1951 рр., а 2018-го київське видавництво «Залізний тато» перевидало частину спогадів під назвою «1918. Донецький бліцкриг». Війна 1918—1919 років на Донеччині точилася на тих же теренах, що й зараз. Ось уривок з наказу по Запорізькій групі армії УНР від 3 квітня 1918 року: «Червоні під керівництвом Коцюбинського відходять на Харків і далі на Курськ. Кавказька група [червоних] під керівництвом Егорова і Лазарєва спішисть, щоб захопити вугільно-близько Микитівки, Горлівки, Дебальцевого і там злучаться з робітниками

донецького району... Славянська група. Отаман Сікевич. Посадка на станції Полтава. Маршрут Костантіноград, Лозова, Славянськ». Наступ Славянської групи був блискавичним, і до кінця квітня вона з боями витіснила червоні війська з Донеччини за межі України.

Програвши воєнну кампанію, уряд РСФСР вивів з України російські війська і 12 липня підписав мир з УНР. Утім, мир протривав недовго: 28 листопада 1918-го, невдовзі після заснування Директорії і розвалу гетьманату, в Курську по команді з Москви створений Уряд Радянської України (у ньому було 3 українця з 21 члена Уряду), який на багнеттах Червоної армії РСФСР — своєї армії у того уряду не було — вже у січні 2019 р. в'їхав у Київ. Про тогочасне міжвладдя на Донеччині можна прочитати у невеличкій брошурі, випущеній 2014 року Інститутом історії України НАНУ (Піріг Р.Я. «Донбас у складі Української гетьманської держави»: «Одні місцевості на якийсь час опанували отамани Директорії, в інших відновлювалися ради, а значну частину території краю захопили козачі війська білого Дону».

Альманах «Степ» — літературно-історичний, тому тут є і передмова Івана Дзюби, й «Історичні колажі», і публікації архівних матеріалів, і великий розділ «Літературна спадщина Донбасу». Але є й розділ «Хроніки окупації», з якого виписано кілька фрагментів: тут краєзнавці фіксують і аналізують новітню історію краю.

Спогади В. Циміданова описують події у Донецькому обласному краєзнавчому музеї, починаючи від 14 квітня 2014 року (автор спогадів працював завділом музею). Настрої більшості співробітників були такі: «Одна доглядачка радісно мені заявила: «Наши в Славянске захватили фашистский БТР!». А ось ще епізод зі співробітником музею Дубинцем, до якого завітали його приятелі-ополченці: «Оле, укрупы наступают на танках! Дай нам противотанковое ружье!». Той відповів: «Вы, наверное, свихнулись, мужики! Как я его дам, это же музейный экспонат! Меня за такое с работы выгонят. Да и не стреляет оно давно». «Ополченці» не стали з ним дискутувати. Тришечки побили, рушницю забрали, а разом із нею і нещасного Дубинця».

Інший мемуар — про події в Луганській області: «1 марта 2014 года, Свердловск, Луганская область. На митинге нет ихтамнетов, есть соглашения, кураторы из ФСБ, но они в гражданке и молчат, наблюдают. Здесь жители города — учителя, шахтеры, врачи, пенсионеры, предприниматели, чиновники, афганцы, чернобыльцы. Все они против «хунты» «за независи-

ВІЗИТІВКА

Факти і міфи:

історії донецького степу

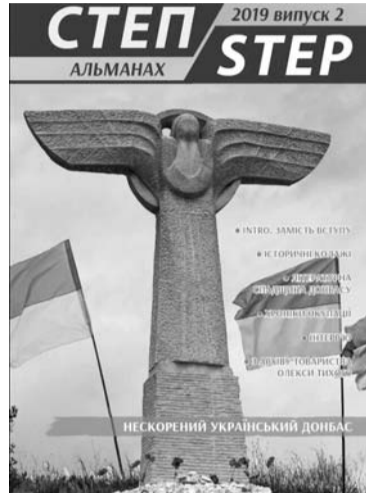
мость Донбасса», против «фашистов» и хотят «умереть в России» — пабагатоми. В город уже из РФ ввозят оружие. Граница, как никогда прозрачна. На шахтах идет формирование «народных дружин» для охраны памятника Ленина от «правосеков». Авторка — «Олена Степова, українська блогерка та письменниця з Донбасу. Прізвище є вигаданим... під час АТО переїхала з дитьми в село на Київщині до друзів... На основі блогу видала книгу «Все буде Україна» (К.: Дух і Літера, 2014)».

Крім спогадів, у «Хроніках окупації» є статті та інтерв'ю. Причини і перебіг подій у перший період окупації Донеччини аналізують журналіст зі Слов'янська О. Романов («Вічне середньовіччя хворої провінції»), та голова Товариства Олексі Тихого Є. Шаповалов («Дружківка після майдану»). А релігійзнавець І. Козловський у статті «Релігійна ситуація на окупованих територіях Донеччини (2014—2018 рр.)» значить таке: «16 травня [2014 року] у Слов'янську терористи захопили єпископа євангельського об'єднання «Церква Божа України» Олексія Демидовича та близько 7 годин утримували його в підвальному приміщенні будівлі місцевого СБУ. При цьому терористи «ДНР» кілька разів вторгалися до молитовного будинку релігійної громади «Добра звістка» у Слов'янську, старшим пастором якої є О. Демидович, з метою використання її як вогневої позиції снайперів... 25 травня бойовики «ДНР» вирішили «націоналізувати» протестантський молитовний будинок у місті Горлівка. У будівлі... загарники влаштували свій штаб... 27 травня опівдні польський католицький священник о. Павло Вітек був викрадений проросійськими сепаратистами у Донецьку під час вуличної молитви». І так далі.

Редактор газети «Наша Дружківка» Є. Фіалко у двох статтях розказує історії людей, які побували у підвалах дружківського «НКВД». Перша історія — про поневіряння Миколи і Ольги Меренкових, успішних бізнесменів, котрі, як і більшість дружківчан, стояли осторонь бурхливих подій (Дружківку «ополченці» ДНР контролювали від 12 квітня до 6 липня, але бойових дій у місті не було: міська влада і міліція проти не виступили).

«Уже в июне, к Николаю подошли два известных в городе предпринимателя, занимавшиеся сбором денег для «ополчения», и сказали: «Нужно помогать». Он отказался». На початку липня «под'їхали две машины с вооруженными людьми. Руководил ими Артем Шуляк, сотрудник уголовного розыска дружковской милиции и, очевидно, «посовместительству» работавший в «ополчении». Они приставили к его голове автоматы, надели наручники. Старший потребовал ключи от машины «Тойота Прадо». Сел за руль и выехал из гаража.

— Что происходит? — возмутился Николай.

— Там объяснят. Нам сказали — все забрать и привезти, — ответил «совместитель».

Забрали, действительно, все: ноутбуки, деньги... привезли в «НКВД» (так называлась комендатура возле музыкальной школы, в 50 метрах от исполкома) и кинули в подвал, в камеру смертников».

«На следующий день к нему бросили двух москвичей — окривелого отца и сына. Они приехали забрать из Дружковки тещу, потому что здесь шла война «бандеровцев против русскоговорящего Донбасса». На путепроводе их остановили «ополченцы», а у франкстської зоні всіх ліберально налаштованих, які до заколоту Франко підтримували реформи республіканського уряду, називали комуністами (хоч комуністична партія Іспанії перед війною була малочисельною, в десятки разів меншою, ніж соціалісти чи анархо-синдикалісти) — і теж розстрілювали без будь-яких судів.

У Меренкових був якийсь впливовий знайомий у Києві, Ольга попросила допомоги: «Тот якобы позвонил Гнатенко (до і після описаних подій — міський Голова Дружківки — ВТ) и спросил: «Что там у вас происходит?» Гнатенко ответил, что он ничего не решает».

5 липня охоронці «комендатури» виїхали в Горлівку, що й урятувало Меренкова — його випустив завогос, який мав ключі. «А через две недели в город прибыла военная прокуратура, и Шуляка арестовали прямо на рабочем месте». Вирок Шуляку, який вступив у законну силу 12 грудня 2017 р. — 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Друга історія — про сторожа дружківської котельної Василя Зандера, який не приховував свій український патріотизм. На жаль, «практически все товарищи... оказались дружки взглядов и были против него... он получил прозвища «бандеровец» и «украинский фашист».

«17 июня, когда Зандер был в ночной смене, в полчетвертого утра, послышался лай собак... Откуда-то выскочили двое с автоматами, сбили с ног, завязали руки скотчем, накиннули мешок на голову и повели к машине. Его привезли в бывшее здание милиции... которое «ополченцы» случайно назвали «НКВД», впрочем ассоциации со сталинскими временами. Его стали обвинять, что он снимал блок-посты, что его сын служит в батальоне «Азов» (у Зандера сына нет вообще — дочь)... Руки его были в наручниках... В конце концов, садист подскокил к нему и вонзил ему в бедро штык-нож по самую

рукоятку».

Зандер втратив багато крові, кілька днів нічого не їв і не пив, співкамерники (сиділи за те, що п'яниці) вважали його мертвим. Охоронці викликали «швидку». «Когда «труп» стали выносить, он подал признаки жизни. — Он вроде бы живой, — сказал врач скорой помощи, — но боюсь, что до больницы мы его не доведем. — Забирайте и выкиньте где-то, как собаку, — ответили им «ополченцы». Зандера отвезли в больницу и, к чести дружковских врачей, смогли не только вылечить, но и сделать все, чтобы он снова не попал в лапы палачей». Садиста, який катував Зандера, арештовували двічі, «и только со второго раза он начал давать показания. Затем его обменяли на кого-то из украинских военнопленных».

Вищеописане дуже нагадує події громадянської війни 1936—1939 рр. в Іспанії, і різні діячі називають конфлікт на сході України «громадянською війною». Я не знаю жодної аналітичної книжки українською про війну в Іспанії, а англійською є десятки оригінальних досліджень, наприклад — Helen Graham, «The Spanish Civil War: A Very Short Introduction» (Oxford University Press, 2005).

Дійсно, і на Донбасі, і в Іспанії приклеювали ярлики: у республіканській зоні всіх підозрілих називали фашистами (включно з католицькими священниками, яких звинувачували в тому, що допомагають облаштувати снайперські позиції на дзвіницях; багатьох розстріляли), а у франкстської зоні всіх ліберально налаштованих, які до заколоту Франко підтримували реформи республіканського уряду, називали комуністами (хоч комуністична партія Іспанії перед війною була малочисельною, в десятки разів меншою, ніж соціалісти чи анархо-синдикалісти) — і теж розстрілювали без будь-яких судів.

І в Україні, і в Іспанії місцева влада в одних містах підтримала повстанців (десь з ентузіазмом, десь від страху), в інших виступила проти. Наприклад, у Мадриді і Барселоні озброєні загони соціалістичної та інших партій, анархістів і профспілкової нейтралізували повсталі гарнізони і влада республіканського уряду втрималася. А у Сарагосі і Севільї заколотники взяли гору і встановили свою владу — яка міцно трималася в Іспанії до кінця 70-х. Наскільки країна все ще ідеологічно поділена свідчить те, що прах генерала Франко був вивезений з мавзолея і перепохований у сімейному склепі в Мадриді щойно 24 жовтня 2019 року.

Але є принципова різниця: в Іспанії заколот проти законного Уряду країни (призначеного у лютому 1936 року за результатами демократичних виборів) вчинили гарнізони іспанських військ під командуванням іспанських генералів і офіцерів. На Донбасі події ініціювали військові і громадяни сусідньої держави, Росії. Навіть керівником «ДНР» був призначений/обраний москвич Бородай.

Звичайно, уроки громадянської війни в Іспанії варто би вивчити українським політикам, але все ж війна на сході України залишається агресією Росії.

Редактор сторінки
Костянтин Родик
rodyk@meta.ua

